

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

**ДОНИШКАДАИ ОМУЌЗОРИИ ТОҶИКИСТОН
ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАХЗАНИ ИЛМ/ПАЁМИ ДОНИШКАДА, 2021, № 2.

МАВОДИ

**он-лайн ва офф-лайн анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ апрелӣ дар
мавазӯи “Масоили мубрами улуми иҷтимоӣ-гуманитарӣ, риёзӣ ва дақиқ
дар замони муосир”, 26 апрели соли 2021 дар Донишкадаи омӯзгорӣ
Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент**

СОКРОВИЩНИЦА НАУКИ/ВЕСТНИК ИНСТИТУТА, 2021, № 2.

МАТЕРИАЛЫ

**научно-практической международной апрельской он-лайн и офф-лайн
конференции, на тему «Актуальные проблемы общественно-
гуманитарных, точных и естественных наук в современную эпоху», 26
апреля 2021 года в Таджикском педагогическом институте в городе
Пенджикент**

TREASURY OF SCIENCE/BULLETIN OF THE INSTITUTE, 2021, No. 2.

MATERIALS

**of the scientific and practical international April online and off-line conference,
on the topic "Actual problems of social and humanitarian, exact and natural
sciences in the modern era", April 26, 2021 at the Tajik Pedagogical Institute in
the city of Penjikent.**

Панҷакент – 2021

ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

**ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАХЗАНИ ИЛМ/ПАЁМИ ДОНИШКАДА, 2021, № 2.

МАВОДИ

**он-лайн ва офф-лайн анҷумани илмӣ-амалии байналмилалӣ апрелӣ дар
мавзӯи “Масоили мубрами улуми иҷтимоӣ-гуманитарӣ, риёзӣ ва дақиқ
дар замони муосир”, 26 апрели соли 2021 дар Донишкадаи омӯзгорӣ
Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент**

СОКРОВИЩНИЦА НАУКИ/ВЕСТНИК ИНСТИТУТА, 2021, № 2.

МАТЕРИАЛЫ

**научно-практической международной апрельской он-лайн и офф-лайн
конференции, на тему «Актуальные проблемы общественно-
гуманитарных, точных и естественных наук в современную эпоху», 26
апреля 2021 года в Таджикском педагогическом институте в городе
Пенджикент**

TREASURY OF SCIENCE/BULLETIN OF THE INSTITUTE, 2021, No. 2.

MATERIALS

**of the scientific and practical international April online and off-line conference,
on the topic "Actual problems of social and humanitarian, exact and natural
sciences in the modern era", April 26, 2021 at the Tajik Pedagogical Institute in
the city of Penjikent.**

Панҷакент - 2021

45.	Ёрбоев Хушвакт	АҲМИЯТИ КАШФИЁТҲОИ БОСТОНШИНОСИ БОЛООБИ ЗАРАФШОН ДАР ИЛМИ ТАЪРИХ	179
46.	Ёрбоев Хушвакт	МАВЗЕҲОИ САЙЁҲИ ДАР ЁДГОРИҲОИ АНТИКАИ БОЛООБИ ЗАРАФШОН	183
47.	Жумаев Рўзикул	ИНТИХОБ ВА ИСТИФОДАИ БОЗИҲОИ ДИДАКТИКӢ	186
48.	Jumaeva Nilufar Axmatovna O'tayeva Feruza Xolmatatovna	QUYI ZARAFSHON VOHASI ANOLISINING YER – SUVDAN FOYDALANISH BILAN BOG'LIQ AN'ANALARI (XIX ASR OXIRI-XX ASR BOSH LARI)	191
49.	Жўраева Нафиса Олимовна	СОЛЕҲИ ТАКИЯДОР ХОНАҚОХМИ ЁКИ ҚАБРИСТОН	195
50.	Исаев А.	СУРХОН ВОҲАСИ ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ АЙРИМ МАСАЛАЛАРИНИНГ АРХИВ МАТЕРИАЛЛАРИДА ЁРИТИЛИШИ, (XX аср 20-30 йиллар мисолида)	198
51.	Исакова Гульбахор Равшанбековна	ИСТОРИЧЕСКАЯ СУДЬБА ГОРОДОВ СРЕДНЕЙ АЗИИ И	202
52.	Исамитдинов Ж.Б.	МУЛОҲИЗАҲО РОЧЕЪ БА ТАШКИЛ ВА ФАОЛИЯТИ ИТТИҲОДИЯИ МАРДОН (ГАП, ГАШТАК) ДАР БАЙНИ ТОЧИКОН	207
53.	Исакова Феруза Раҳмановна	РОЛЬ ВЕЛИКОГО ШЕЛКОВОГО ПУТИ В РАЗВИТИИ МЕЖКУЛЬТУРНОГО ДИАЛОГА	210
54.	Искандаров Мухриддин	ТЕХНОЛОГИЯИ ТАЪЛИМИ ВИДЕОДАРС	214
55.	Исаев А., Қулмўминов Мансур	XX АСРНИНГ 30-ЙИЛЛАРИДА ЯРОСЛАВСК ЎЛКАСИГА ҚАТАҒОН ҚИЛИНГАН ЧОРИ ВАЛИЕВ ТАҚДИРИ (ЎҒЛИ ИСМАТИЛЛО ВАЛИЕВ ХОТИРАСИДАН)	217
56.	Ишонава У.У., Алиева Г.И., Чўраева Зулолаҳон	ТАШАККУЛИ НИЗОМИ ПУРСАМАРИ ТАНЗИМИ ДАВЛАТ ДАР ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ	219
57.	Ишонава У.У., Алиева Г.И.	ДАСТГИРИИ ДАВЛАТ БАҲРИ ТАРАҚҚИЁТИ ФАЪОЛИЯТИ СОҲИБКОРӢ	222

аз элак, ки ба ҳарфи ман сар мешавад, мегузаронам.

Хулоса, истифода бурдани ребус ва чистону зарбурмасалҳо дар дарси забони модарӣ барои хонандагони синфҳои 1-4 аҳамияти калон дорад. Истифодаи бомавқеъ ва дурусти онҳо, аз методикаи дарсдиҳии худӣ муаллим вобаста аст. Агар муаллим чунин бозиҳоро дуруст истифода кунад, пас шавқу завқи хонандагон ба дарси забон зиёд мешавад.

***

Jumaeva Nilufar Axmatovna

BuxDU Buxoro tarixi kafedراس katta o'qituvchisi

O'tayeva Feruza Xolmamatovna

BuxDU Buxoro tarixi kafedراس katta o'qituvchisi

**QUIY ZARAFSHON VOHASI AHOLISINING YER – SUVDAN
FOYDALANISH BILAN BOG'LIQ AN'ANALARI (XIX ASR OXIRI-XX ASR
BOSHLARI)**

Tayanch iboralar: urf-odat, kult, deqhonchilik, farishtalar, otashparastlik, hosildorlik, mifologiya, olov

Ключевые слова: обычаи, культ, земледелие, ангелы, поклонение огню, урожайность, мифология, огонь

Key words: Tradition, cult, farming, angels, fire-worshipping, harvest, mythology, fire

Maqolada Buxoro vohasi ziroatchilarning qadimiy-diniy kultlar bilan bog'liq urf-odat va marosimlari manbalar va dala ma'lumotlari asosida tahlil etiladi.

V state analiziruyutsya obychai i traditsii zemledelsev Buxarskogo oazisa svyazannye s drevnimi religioznyimi kultami na osnovanii istochnikov i polevykh dannyx.

Article deals with the analyses of the traditions and customs of farmers in Bukhara oasis connected to the ancient religious cults based on the sources and field data.

Kirish: XIX asrning oxiri – XX asr boshlarida ham Buxoro vohasi aholisi er – suvdan jamoa bo'lib foydalanishgan. Shu bilan birga barcha sug'orish ariqlarini ham har yili kuz fasli va erta bahorda birgalikda tozalashgan. Katta ariqlarni qazish va to'g'on va dambalar qurish ishlari esa ommaviy ravishda, hasher yo'li orqali jamoa bo'lib bajarilgan. Albatta, bu ishlarni amalga oshirishda yuzlab – minglab jamoa a'zolari qo'l kuchidan foydalanilgan.

jamoaviy munosabatlar ham asta-sekin emirila boshlangan. Shunga qaramasdan Buxoro amirligining bekliliklarida hamda tog' va tog' oldi hududlarda jamoaviy munosabatlar saqlanib qolishi geohududiy omil bilan bo'liq. Shu sababli anhor va ariqlarni tozalashga jamoa a'zolari va boylardan, ya'ni, katta er egaligidan alohida-alohida hasharchilar olingan. G'uzor bekligiga qarashli Qorako'l qishlog'ilik Mulla Davlat, Qodirko'l oqsoqol, Yo'ldosh amin, To'raboy, Suvonboylarning ancha eri bo'lgan. Ular suv yo'llarini tozalash uchun ko'proq mardikor yollashgan. Vohaga yaqin yoki undan sug'oriladigan qishloqlar aholisi alohida bir jamoani tashkil etgan. Tabiiyki, bu qishloq jamoalari yana kichik ekin maydonlari ham tuzgan. Ularni vohaning bir qancha tumanlarida "paykal" deb ataganlar.[3]

An'anaga ko'ra, erta ko'klamda dala ishlari boshlanishidan oldin xar yili voha qishloq aholisi o'zlarining jamoa erlariga to'planib, oralaridan yoshi ulug', obro'li va tajribali bir kishini oqsoqol qilib saylashgan. Ushbu yig'inda mirob, dorug'a, hatto sartarosh xam saylangan. Faqat oilali kishilar hisobga olinib, paykallarga bo'lingan. Har bir Paykalga 8 kishi ("tan") kirgan.[6] Demak, shu 8 kishi paykalga taalluqli barcha engil va mashaqqatli ishlarni amalga oshirgan. Ariq va anhorning uzun-qisqaligiga qarab paykallardan hasharchilar olingan. Paykal a'zolari qat'iy tartib intizom asosida navbati bilan suv yo'llarini tozalashda qatnashishgan.

Paykalga kirmagan, suv chiqishi qiyin bo'lgan partov erlar, ya'ni bo'sh erlar «posira», unda ishlovchilar «posirakorlar» deb atalgan. Posira erlarda hosil etishtirish juda mushkul bo'lgan. Dastlab bu erlarga lalmikor ekinlar ekilib, qor va yomg'ir suvi bilan sug'orilgan. Kamdan-kam hollarda dehqonlar o'zlariga tegishli yerlarnioqar suv bilan bir - ikki bor sug'orishgan, ya'ni bunday erlarga ekilgan ekinlar zahmat chekish bilan sug'orilgan. Shu sababdan bo'lsa kerak suv inshootlarini tartibga keltirishda posirachilar kamdan - kam hollardagina ishtirok etishgan.

Vohadagi barcha bekliliklarga qarashli qishloq aholisining jamoa eri va posira erlaridan tashqari o'z tomorqasi ham bo'lgan. Bu erlar qishloqlarda 5 paxsa devor yoki chimdevor bilan o'rab olingan. Qarako'l, Olot va boshqa tumanlarning dasht hududlarida devor bilan o'rashga ehtiyoj sezilmaganligi bois ma'lum bir belgilar qo'yilgan va bunday erlar odatda «hayat» deb atalgan[1].

O'rta Osiyoning boshqa xududlarida bo'lgani singari Buxoro vohasida ham suv tanqisligi yuz berib turgan. Shu bois mahalliy xalq sug'orish shohobchalaridan foydalanishning tartib - qoidalari va usullarini yaxshi bilishgan[2]. Dehqonlar suv tanqis bo'lgan hududlarda suvdan navbat bilan foydalanishga qat'iy rioya etishgan. Suv miqdori muayyan tartibda o'lchangan. Masalan, "bir suv-ariqdan bir kecha-kunduzda oqib o'tgan suv: "bir tegirmon" yoki "tosh" - bir pud donni tegirmonda tortguncha ketadigan suv "bir qo'sh" - bir qo'sh ho'kiz bilan haydalgan erni sug'orish uchun etadigan suv va "bir quloq" kabi suv o'lchovlari keng qo'llanilgan. Buxoroning suvga tanqis tumanlarida jamoa foydalanadigan paykallarda bir qo'sh erga beriladigan suv "mo'ndi" bilan o'lchangan. Mo'ndi - tubi teshilgan, taxminan o'n litr suv sig'adigan oddiy sopol ko'zacha bo'lib, undagi suv oqib bo'lishiga qarab suv miqdorini o'lchaganlar. Shuni ta'kidlash kerakki, paykal va hayat erlarini sug'orishning u yoki bu usullari suvning oz - ko'pligiga qarab tanlangan. Vohaning o'rta qismida dehqonlar sug'orishning "bir quloq" usulidan ko'proq foydalanishgan. Bunda vaqt hisobi quyosh harakatiga karab belgiangan. Miroblar paykal a'zolarining eri qanchaligini juda yaxshi bilishgan va shunga qarab vaqt ajratishgan. XX asrning boshlariga kelib boy-badavlat kishilar o'z mavqelaridan foydalanib, ayrim hollarda belgilangan tartiblarni ham buzishgan.[2]

Romitan tumanidaga Qo'rg'on qishlog'ida 50 ta paykal bo'lib, bir kecha - kunduzda uchtadan paykal sug'orilishi kerak bo'lgan. Ikkita paykal kunduzi, bittasi esa kechasi sug'orilgan. Har paykalga 16-17 kunda bir bor navbat kelgan. Qo'shni qishloq Romishda esa 37 taga yaqin paykal bo'lgan. Qishloq oqsoqoli boshchiligida chokboshlar (bu qishloqda

poxoi qilib, bosurib sug'orilgan. Ma'nodagi, suv uzoq vaqt oqadigan bo'lsa, ekinlarga egatiar yoxud jo'yaklar orqali suv oqizishgan. Ekinlar qonib suv ichishiga, ayniqsa, katta e'tibor qaratilgan. Paykallarni jo'yaklardan oqizib sug'orish usuli ko'pincha tunda amalga oshirilgan.

Buxoro vohasi sharoitida dehqonchilik xo'jaligi sun'iy sug'orishga asoslanadi. Etlarning unumdorligi, ekinlarning hosildorligi sun'iy sug'orish, ariqlarning uzayishi va kengayishi hisobiga yildan yilga ortib borgan. XIX asrning oxiri - XX asr boshlariga kelib sug'orish tarmoqlariga e'tibor pasayganligi kuzatiladi. Daryo suvi kam bo'lganligi tufayli ariqlar va shoxlar (ariqdan kichik, ayrim paykallarni, qishloqdagi hayatni sug'oradigan suv yo'li)ni qum, loyqa va suv o'tlari bosib ketgan. Natijada yildan-yilga sug'oriladigan maydonlar miqdori qisqarib borgan. Bu esa bir qator sabab va omillar bilan bog'liq bo'lgan. Etlarning kattagina qismi yirik yer egalari qo'lga o'tib ketgach, sug'orish ishlariga e'tiborsizlik bilan qarash kuchaygan. Erga bir mavsumda bug'doy yoki arpa ekib olingach, paykallar o'tloqqa aylantirilgan. Vaqt o'tishi bilan bir qancha ariq - zovurlar ko'milib o'z ahamiyatini yo'qotgan.[3]

Erga ishlov berish o'rta asrlar darajasida bo'lib, dehqonchilikning asosiy mehnat qurollari bir juft ho'kiz qo'shib ishlatiladigan qadimgi yog'och so'qa (omoch)dan iborat edi. Arxeologik va etnografik ma'lumotlardan shu narsa ma'lum bo'ladiki, XX asrning boshida ziroatchilik asboblari aksariyati, ya'ni erga ishlov beradigan, er haydaydigan va yetilgan hosilni yig'ishtiradigan moslamalar takomillashtirilmagan va o'zgarib qolgan edi. Erni xaydashda yog'ochdan yasalgan omoch ishlatilgan. Omoch bo'yinturuq va tirkish bilan ho'kizlarga qo'shilgan. Omoch uch qismdan iborat bo'lgan.

Haydalgan erdagi kesaklarni ezish, erni tekislash hamda urug' sepilgandan so'ng ustidan tuproq tortish uchun mola ishlatilgan. Molaning ikki xil turi mavjud bo'lgan: biri katta, uzunligi 3-3,5 m. ko'p yillik tut yoki o'rik yog'ochidan yasalgan (yo'g'on tanali tut yoki uning tanasi poytesha bilan yo'nirilgan). Molaning eni 40-60 sm bo'lgan. Molani xo'kizlar tortgan. Ho'kizlarni bir kishi etaklagan, mola ustida ham bir odam o'tirgan. Mola aksariyat lalmikor ehlarda, qatqaloq va xashakli ehlarda ishlatilgan. Bahorgi ekinlar ekiladigan ehlarda mola o'rnida shox-shabbali kichik daraxt tanasi ishlatilgan. Mola yasashga imkoni bo'lmagan kambag'al xo'jaliklar omochning shotisidan mola sifatida foydalanishgan. Molaning kichigi 2-2,5m chamasi bo'lgan. Buni qo'sh ho'kiz, ot yoki tuya tortgan.[4]

Buxoro vohasida qadimdan ishlatilib kelayotgan er yumshatgich vositasi belkurakdir. Bu asbob temirdan yasalgan bo'lib, ishlatuvchining xohishiga qarab, maxsus quloq yasatilgan. Quloq belkurakning o'ng yoki chap tomonida bo'lgan. Ba'zi xonadonlarda ikki tepki quloq ishlangan belkurak bo'lgan. Belkurak erni kovlash, aravaga go'ng yoki tuproq ortish, ariq qazish va paxsa devor qurishda qo'llanilgan. Belning uzunligi 25-27 sm, eni 20-23 sm atrofida bo'lgan. Dastasining uzunligi 1,3-1,5 metrni tashkil etgan. Loy ishlarida beldan farqliroq, loyni kesishga qulay va engil bo'lgan kapcha ishlatilgan.

Qadimda dehqonchilikda keng ishlatiladigan mehnat quroli ketmon bo'lib. Buxoro vohasi ziroatchilari uchun ham bu qurolning xizmati katta bo'lgan. Bog'dorchilik, polizchilik, sabzavotchilik va g'allachilikda, umuman, er ishlarida ketmon ishlatilgan. Ketmonlar ham shakli va hajmiga qarab bir-biridan farqlangan. Eni 30-32 sm, uzunligi 25-27 sm bo'lgan ketmonlar tuproq yuklarida, ayniqsa, jo'yak olish, uvat ko'tarish, egat olish vaer tekislashda ko'proq ishlatilgan. Hajmi kichik ketmonlar esa o'simliklarning tagini yumshatish va chopiq qilishda qo'llanilgan. Ketmon dastasi asosan tol daraxtidan tayyorlangan. Voha dehqonlari erdan ko'proq hosil olish uchun unga sifatli ishlov berishgan. Tadbirkor boylar kuzda erni bir-ikki marta ko'sh bilan haydashgan. Mola bosish, dalalga suv tarqatish va mahalliy o'g'itlarni berish ishlari ham tajribali dehqonlar maslahati bilan amalga oshirilgan. Almashlab ekish ham dehqonchilikda asosiy o'rinda turgan. O'simliklarning mavsumiy xususiyatlaridan

Axborotchilarimizning ta'kidlashlaricha, obikor erlarga oq bug'doy lalmikor erlarga «qizil bug'doy», «qora qiltiq bug'doy», tog'oldi erlarga esa sovuqqa chidamli «chivit» navi ekilgan. Hosil yig'ib olingandan keyin bo'shagan erlarga mosh, kunjut, uch oylik oq jo'xori, tariq ekilib, yaxshi hosil olingan. Ba'zi dehqonlar qayta ekishga sabzavot va poliz ekinlarini, xususan, sabzi, sholg'om, tarvuz kabilarni ekishni ma'qul ko'rishgan.[5] XX asrning boshida asosiy maydonlarga bug'doy, arpa bilan birga no'xat, zig'ir, kunjut, makka, kungaboqar kabi donli va boshhoqli ekinlar ham ekilgan. Hosidandan bo'shagan paykallarning barchasida qayta ekish to'liq amalga oshirilmagan. Chunki qayta ekish uchun dehqonlarning hamma vaqt ham imkoniyati bo'lmagan. Paykallarning asosiy qismi o'rimdan so'ng sug'orilgan, qo'sh bilan 2-3 marta haydalgan. Noyabr oyining oxiri, dekabr oyi ichida yerga «yaxob» suvi berilgan.[6] Albatta, suvlangan erlar bahorgi ekish mavsumi boshlangunga qadar dam olib yotgan.

XIX asrning oxirlarida Turkiston o'lkasida sug'oriladigan barcha maydonning 70 foiziga g'o'za ekilgan, xolos. Paxta maydonlari Buxoro amirligida 62 foiz, birgina Qashqadaryo vohasida esa 2 ming gektarni tashkil etgan.[5] XX asrning boshlarida Buxoro amirligi Angliyaga va boshqa chet mamlakatlarga turli xil qishloq xo'jalik mahsulotlarini sotgan. Mahsulotlar ichida paxta ko'p bo'lgan. Bu esa o'z navbatida Buxoro vohasining Qorako'l, Olot, Romitan kabi tumanlarida paxtaning ko'p ekilishiga sabab bo'lgan. Vohada «Mavri g'o'za», «Malla paxta» navlari ekilgan. Chorikorlar etishtirgan paxta hosili katta er egalari tomonidan sotilgan. Boylar korxonalar (paxtani qayta ishlaydigan kichik korxonalar) qurib, paxtani chigitdan ajratishgan va olingan toladan ip yigirishgan. Iplardan shoyi matolar to'qishgan. O'rta Osiyo xonliklari bilan savdo-sotiqni rivojlantirish masalasini o'rganish uchun yuborilgan polkovnik Strukovning yozishicha, «Osiyoliklar keltirayotgan turli xil to'qima matolarni oddiy xalq juda xush ko'rib ishlatadi, chunki ular yumshoq va chidamli bo'lgani uchun davlatdagi armiya uchun juda zarur bo'lgan kanop mato o'rnini bosa oladi».[7] Rus zobitining bu fikrlarini axborotchilarimizdan olingan ma'lumotlar ham tasdiqlaydi.

Yashash sharoiti qanchalik og'ir bo'lmasin, voha ziroatchilari hamisha bir-biriga yordam qo'lini cho'zib kelgan. Ariq ochish, tozalash ishlari kuzning oxiri va qish davri hamda erta bahorda hashar yo'li bilan amalga oshirilgan bo'lsa, xirmondagi donni ajratish, g'o'zani chopiq qilish, ko'sak chuvish, tok, anor, anjirlarni ko'mish va ochish, daraxtlarga ishlov va shakl berish kabi ishlarni ham dehqonlar hamjihat bo'lib bajarishgan.

Birinchi jahon urushi arafasida Rossiyaning Turkistonda olib borgan mustamlakachilik siyosati boshqa soha vakillari kabi dehqonlarning ham ahvolini og'irlashtirgan. Soliqlarning haddan ortiq ko'payganligi ekin maydonlarining qisqarishiga olib keladi. Xalq bir amallab tirikchilik o'tkazish uchun ishchi ho'kiz o'rnida hattoki o'zlarini omochga qo'shib er haydaganliklari, ketmon bilan ertayu – kech er chopganliklari haqidagi ma'lumotlar axborotchilarimiz xotiralarida saqlangan.

Almashlab ekish an'anasiga rioya etilmaganligi natijasida g'o'zaning yomon parvarish qilinishi dalalarning quvvatsizlanishiga, paxta hosilining pasayishi va majud navlarning buzilishiga, shuningdek, boshqa sifat ko'rsatkichlarining yomonlashuviga olib keldi. 1916 yildagi ob-havo sharoiti (ko'klamning kech va sovuq kelishi, yozdagi qurg'oqchilik, chigirtka bosishi) iqtisodiyotning va paxtachilik agrotexnikasining ahvolini yanada og'irlashtirdi.

Butun Turkiston o'lkasi uchun berilgan bu tavsif Buxoro vohasidagi ahvolni ham ifodalagan, desak xato bo'lmaydi.

Xulosa: Xullas, XIX asr oxiri- XX asrning boshlarida Buxoro vohasida g'alla, paxta yoki boshqa poliz ekinlarini ekib parvarishlash dehqonlar uchun qo'l mehnati bilan bajariladigan mashg'ulotlar ancha og'ir bo'lgan. Sug'orish shoxobchalarining talabga javob bermaganligi, unumdor erlarning boy – badavlat kishilar tomonidan bo'lib olingani, Buxoro amiri tomonidan undirilgan soliqarning haddan ortiqligi, qishloq xo'jalik texnikasi va ish qurollarining oddiyliги madaniy ekinlar hosildorligini oshirishga imkon bermagan.

Dono xalqimiz, tadbirkor bobo dehqonlarimiz ming yillar davomida yerga ishlov berish, ekin ekib mo'l hosil olishning o'ziga xos usullari va tadbirlarini yaratib, Quyi Zarafshonning murakkab tabiiy sharoitida ham jahon ziroatchilik madaniyatiga o'ziga xos munosib hissa qo'shganlar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Дала ёзувлари , 1997 йил. Коракул тумани.
2. Дала ёзувлари 1998 йил Ромитан тумани Ромиш қишлоғи
3. Дембо И. Земельный строй Востока. -Л., 1927;
4. Дингельштедт Н. Опыт изучения ирригации Туркестанского края //Сирдарьинская область. ч. 1-2. СПб.. 1898.
5. Жабборов И. Жиловланган дарёлар ўлкаси. -Т., 1964.
Жабборов И. Ўзбек халқ этнографияси.Т.,1994. -Б. 102.
6. Муҳаммаджонов А. Қуйи Зарафшон водийсининг суғорилиш тарихи. - Т..1972. Ўша муаллиф. Ўзбекистоннинг қадимги гидротехника иншоотлари. -Т., 1997;
7. Пален К.К. Орошение в Туркестане (Отчет по ревизии Туркестанского края). СПб., 1910; Маллицкий Н.Г. Обычное право водопользования в Ташкентском районе и отношение его к шариат //Вестник ирригации, -1925. -N^4. - С. 14.
8. Рожкова М.К. Экономическая политика царского правительства на Среднем Востоке во второй четверти XIX века и русская буржуазия. М. Л . 1949. -С. 41.
9. Фуломов Я. Хоразмнинг суғорилиш тарихи. – Тошкент, 1959.
10. Шаниязов К.Ш. Узбеки - карлуки.Т., 1964. -Б. 169.

***

Жўраева Нафиса Олимовна-БухДУ,
тарих ва маданият мерос факультети, катта ўқитувчи

СОЛЕҲИ ТАКИЯДОР ХОНАҚОХ МИ ЁКИ ҚАБРИСТОН

Бухоро шаҳристонидоғи гузарларнинг асосий хусусиятларидан бири гузарда мазор ёки муқаддас авлиёнинг мавжудлиғи ҳисобланади. Зиёрат жойларининг борлиғи гузар маънавий-диний ҳаётида муҳим ўрин тутган. Гузардағи қадамжо топографияси ва шахсиятига доир маълумотларни тадқиқ қилиш ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ҳунармандчилик, таълим-тарбия, диний эътиқодга доир айрим маълумотларни тўлдирди. Гузар номланишида ҳам маълум тарихий воқеа, ҳодиса, шахс, хўжалик маданияти билан боғлиқ жиҳатларни алоҳида таъкидлаш мумкин. Шунингдек, гузардағи маълум шайх, авлиё, пир, эшон, шайх қабрининг мавжудлиғи гузар учун юксак шараф ҳисобланиб, баъзан гузар номи мазкур гузардағи авлиё номи билан аталадиган бўлган. Шунинг учун гузар номлари баъзан ўзгариб турган.Айрим ҳолларда гузарнинг ҳақиқий номи қолиб гузар шу ердағи машҳур сиймо номи билан аталган. Шунингдек, гузар номи гузар тарихи билан узвий боғлиқ бўлиб, шу ердағи муқаддас қадамжо тарихини ҳам очиб беради.